

GLAGOLJAŠI U RAOSOVU ROMANU *KRALJIČIN VITEZ*

STJEPAN DAMJANOVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Razred za filološke znanosti

Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, HR – 10000 Zagreb

stjepan.damjanovic@zg.ht.hr

UDK: 821.163.42-31.09 Raos, I.

Pregledni članak

Primljen: 23. 5. 2019.

Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

Ivan Raos (Medov Dolac kraj Imotskoga, 1921. – Split, 1987.) hrvatski je književnik vrlo raznolikoga, tematski i stilski vrlo razvedenoga opusa. Među Raosovim je romanima i *Kraljičin vitez* (1976.), za koji stručnjaci kažu da je povijesna fikcija u feljtonskom obliku. U podnaslovu romana piše “roman iz doba kraljice Jelene”. Na kraju romana *Kraljičin vitez* Raos je napisao “Napomenu”, u kojoj žali što za hrvatsku povijest nemamo više izvora. No književnika Raosa nisu povijesna znanja zanimala samo kao građa za njegova djela, nego ga je povijesna znanost zanimala kao takva, posebice znanost o hrvatskoj prošlosti i nije odolio da u rečenici “Napomeni” ne predbaci hrvatskoj historiografiji nedosljednosti u rekonstruiranju događaja iz hrvatske povijesti. U ovom se radu najviše govori o tome kako Raos prikazuje hrvatske glagoljaše i kako vidi njihov odnos sa svećenicima latinskoga obreda. Na više mjesta u romanu upozorava na skromnost naših kulturnih spomenika i naše pismenosti, ali nas poziva da svoje volimo, da svoje istražujemo, da se svojim ponosimo, da ne padnemo pod utjecaj onih koji bi neprekidno u nama htjeli razvijati osjećaj maline i nemoći, ali isto tako da pokušamo realno vidjeti dimenzije svega ostvarenoga i da pri usporedbi s ostvarenjima drugih sredina ne iskazujemo navijačke strasti.

KLJUČNE RIJEČI:

Ivan Raos, povijesni roman, Hrvatsko Kraljevstvo, hrvatsko glagoljaštvo, latinaši

Ivan Raos (Medov Dolac kraj Imotskoga, 1921. – Split, 1987.) hrvatski je književnik vrlo raznolikoga, tematski i stilski vrlo razvedenoga opusa. Pisao je pjesme (*Utjeha noći*, 1942.; *Grold Taquart*, 1943.; *Pjesan Nikodemova*, 1943.), novele (*Guadamada i druge neobične priče*, 1956.; *Izabrat češ gore*, 1964.; *60 pripovijedaka*, 1980.), a najpoznatiji je po svojim romanima: *Volio sam kiše i konjanike*, 1956.; *Korak u stranu*, 1956. – ta su dva romana zajedno s romanom *Tamo negdje neke oči* objavljeni u knjizi *Na početku kraj*, 1969. – trilogija *Vječno žalosni smijeh*, koja se sastoji od romana *Vječno nasmijano nebo*, 1957.; *Žalosni Gospin vrt*, 1962.; *Smijeh izgubljenih djevojaka*, 1965.; najpoznatiji mu je roman *Prosjaci i sinovi*, 1971., po kome je Antun Vrdoljak snimio televizijsku seriju, pa *Zloduh vlasti*, 1986. i drugi. Napisao je i niz dramskih tekstova, npr. *Autodafe moga oca*, 1957.; *Dvije kristalne čaše*, 1953.

Među Raosovim je romanima i *Kraljičin vitez*, za koji stručnjaci kažu da je povijesna fikcija u feljtonskome obliku. U podnaslovu romana piše “roman iz doba kraljice Jelene”. Roman je izlazio u nastavcima u *Glasi koncila* 1975. i 1976., a kao knjiga pojavio se 1976. Na pogrebu Ivana Raosa (Split, srpanj 1987.) njegov je kolega književnik Jozo Laušić uz ostalo rekao da je Raos “(...) pučki pisac u punom i najplemenitijem smislu toga pojma, što hoće reći: nacionalno utemeljen u povijesti i jeziku, ponizno mudar, pjesnički nadahnut i, nadasve, duboko i sustavno životan” (Laušić 1988: 315–316).

Za našu je temu od važnosti izraz “nacionalno utemeljen u povijesti i jeziku” jer roman *Kraljičin vitez* posreduje događaje iz hrvatskoga desetoga stoljeća i ne samo da prepričava događaje, nego pokušava dočarati ugođaje toga davnoga vremena. Književniku je, razumije se, za ostvarenje takvih ciljeva na raspolaganju u prvom redu jezik. Prije no što pokušamo upozoriti na neke osobine djela koje su tom cilju podređene, recimo da je Ivan Raos jako dobro razumio da vrijednost njegova povijesnoga romana (a to, naravno, vrijedi i za druge autore takvih djela) ne ovisi o tome koliko on dobro zna povijest, on zna da bolje poznavanje povijesti ne osigurava veću kvalitetu književnoga djela, ali bi više znanja, više činjenica piscu pomoglo u slikanju vremena o kojem piše. Na kraju romana *Kraljičin vitez* Raos je napisao “Napomenu” u kojoj žali što za hrvatsku povijest nemamo više izvora i u zaključku kaže: “Kad bismo o Jeleninu vremenu raspolagali s više povijesnih svjedočanstava – a ne samo s navedenim Tominim ulomkom i natpisom na kraljičinu sarkofagu – ne kažem da bi ovaj roman bio umjetnički vredniji, ali posigurno bi mosni lûk – što premošćuje ovo tamno doba – počivao na čvršćim i životnijim stupovima” (Raos 1976: 280).

No književnika Raosa nisu povijesna znanja zanimala samo kao građa za njegova

djela, nego ga je povijesna znanost zanimala kao takva, posebice znanost o hrvatskoj prošlosti i nije odolilo da u rečenoj "Napomeni" ne predbaci hrvatskoj historiografiji nedosljednosti u rekonstruiranju događaja iz hrvatske povijesti i očito su ga smetala strastvena nastojanja ponekih povjesničara da svaki podatak ili konstataciju koja bi govorila o kakvom obliku hrvatske životnosti i snage umanje i tako sebi osiguraju aureolu objektivnih i kritičnih znanstvenika. Nije on bio ni za pretjerivanja u drugom smjeru pa je u tekstu o kojem govorimo napisao i ovo: "Zaista stiže vrijeme da prionemo ozbiljnom poslu (...) bez sveprihvatljiva romantičarskog zanosa, ali i bez zajedljiva sadomazohističkog rušenja svega" (Raos 1976: 280).

Ivan Raos je bio svjestan da nije dovoljno samo kazati, nego da se mora i pokazati, tj. argumentirati, pa to u spomenutoj "Napomeni" i čini, osobito primjerima koji se tiču desetoga stoljeća, dakle vremena u koje je smjestio svoju priču. Sam pisac je dobro mislio o tom romanu (usp. Pavletić 1995: 230–231), ali autoritativni povjesničar hrvatskoga romana Krešimir Nemec ima znatnih primjedaba pa kaže da "(...) i u tipološkom smislu Raos ne nadmašuje granice već viđena romantičarskog idealiziranja nacionalne prošlosti, dakle koncepta kojeg Nietzsche naziva monumentalističkim i antikvarnim odnosom prema povijesti. Odatle i pouzdavanje u određene povijesne izvore bez naknadne kritičke provjere... Djelo opterećuju dugi monolozi likova, patetična zaklinjanja te religiozni motivi i opisi crkvenih obreda. U kontekstu Raosova opusa, Kraljičin vitez doima se kao tematska i izrazna regresija." (Nemec 2003: 184). Naš pristup tome djelu pristup je filologa koji nema ambiciju suditi o umjetničkim dosezima djela, nego želi upozoriti na nazočnost određenih sadržajnih i jezičnih elemenata u romanu, prije svega na sliku glagoljaštva u njemu. Držim, međutim, kao što se već iz prethodnih redaka vidi, da je Raos itekako upućen u povijesnu problematiku i da se u oblikovanju sadržaja opredjeljuje između poznatih mu teza te priču gradi od krhkih povijesnih podataka i sadržaja koji je plod njegova razmišljanja i domišljanja.

Romanopisac je očito odlučio pripaziti na više elemenata, ne samo na poznate povijesne događaje i elemente fikcije te njihovo prepletanje. Upozorit ćemo na neke. Odmah se vidi da je pažljivo birao imena likova u romanu i da je osobito vodio računa o pretkršćanskoj hrvatskoj tradiciji, a nastojao je onaj dio svoje priče koji govori o drugim europskim kršćanskim ili nekršćanskim krajevima graditi tako da imena budu signali koji nam kazuju gdje se u geografskom i kulturološkom smislu nalazimo. Najveći je niz hrvatskih imena praslavenskoga podrijetla. To su prije svih imena bogova

sa slavenskoga Olimpa: *Dažbog* (bog sunca i kiše), *Perun* (vrhovni slavenski bog, gromovnik), *Svarog* (bog neba, *svar* = sunce, *-og* = sufiks koji označava mjesto), *Svevid* (bog koji ima četiri glave i vidi sve strane svijeta), *Vida* (božica koja štiti bračnu slogu), *Vodan* (bog rijeka i mora). Još je veći broj imena istoga, dakle praslavenskoga podrijetla, a neka od njih nosili su hrvatski kraljevi, knezovi i drugi uglednici: *Doma-goj*, *Dragoš*, *Krešimir*, *Lipuša*, *Ljutomisl*, *Minoje*, *Mislav*, *Nemisl*, *Pribina*, *Pribislav*, *Pribitjeh*, *Prizna*, *Slava*, *Tomislav*, *Veruša*, *Vojnomir*, *Vučina*, *Zeliša* i drugi. Glavni se junak romana zove *Svizor*. U svojoj islamskoj epizodi glavni junak nosi ime *Mal-duk*, a islamsku sredinu napominju i imena *Abda ar*, *Rahman*, *Abu Bekr*, *Omar*, *Amru* i sl.

Uzimajući u obzir povijesnu činjenicu da Hrvatsko Kraljevstvo toga vremena ne-prekidno uređuje, milom i silom, svoje odnose s dalmatinskim latinskim gradovima, Raos je predjele kraljevstva napucao imenima praslavenskoga podrijetla, vjerujući da u tom vremenu još internacionalna kršćanska imena nisu ozbiljnije zaživjela među Hrvatima. Osim imena, poseban kolorit oblikuju i autorovi postupci u tvorbi i odabiru riječi. Taj odabir i te tvorbe možemo vidjeti iz malo primjera koje navodim redom kako se javljaju u romanu:

- Ne prekidaj me *vatrenjače*! (7) ‘čovjek ispunjen vatrom, tj. snažnim osjećajima’
- (...) razdijeliše sve blago, *uprašnjaviše* sve knjige (9)
- (...) s te *neotkovljive* škrinje (11), *neotkovljivu* škrinju zaborava (11)
- ako je *rasplaminjaš* (13) umjesto *razgoriš*, *raspališ*
- (...) devet stotina dvadeset i prve godine od *upućenja* Gospodinova (14) (upuće-nje = utjelovljenje, put < plt = tijelo)
- (...) i naši *žreci* i kršćanski *crnorisci* (15)
- (...) ali i dovlači na *nedosežne* vrhunce (16) ‘koje ne možeš dosegnuti’
- kralj se na onoj pripeci bijaše žestoko *opotio* (29) (pot = znoj)
- i stade mi *hvalospjeviti* (34)
- (...) iskrivi i ruke i lice, a glas *umljackavi* (54)
- *Čislo* prizora (235) (broj, veliki broj prizora)
- Taman počelo *sunoćavati* (260)
- Što ako je kraljica *zanesvjestala* (260) (pala u nesvijest)

Originalne tvorbe i odabir starinskih riječi pomažu da se čitatelj prenese u staro vrijeme i tako je kroz cijeli roman.

Gotovo kroz cijeli roman spominju se glagoljaši¹ i Raos ih uvijek smješta u predio Hrvatskoga Kraljevstva jer očito ne vjeruje u drugu povjesničarsku tezu da su oni zapravo djelovali na onim područjima koja su bila pod bizantskom vrhovnom upravom. Ponekad ih samo spomene uz kratku obavijest:

--- *U nas nitko pismen osim majčinih ti popova glagoljaša...* (58)

--- *Ima tamo neki glagoljaški pop, imenom Nemisl, vješt u prepoznavanju i moćnom istjerivanju vragova...* (168)

--- *Napose nasrću na ona dva žgoljava popa glagoljaša što ih majka sa sobom dovede u kneževinu...* (15)

Riječ je o Neretvanskoj kneževini, u kojoj vlada Vučina, djed glavnoga junaka Svizora. Djed je pripadnik stare pretkršćanske vjere, a njegova je snaha, Svizorova majka, kršćanka.

--- *A ti su žgoljavci zaista bili žgoljavi i žgoljavo slavili svojega Boga, smještena u nekom kućerku podignutu na hridi ponad djedove tvrđave. Tu bi jedan od njih uzdizao ruke k nebu, klecao i dizao se, sad nešto šaputao, sad govorio, sad zapjevao. Potom bi popio kap vina iz srebrene čaše, a od komadića kruha svakom vjerniku dao po česticu.* (15/16)

Autor govori kroz osobu glavnoga lika Svizora, izmišljenoga lika koji ne napominje kakvu povijesnu osobu. U trenutku o kojem govori gornji navod još nije kršten i ne pristaje posve ni uz majčinu kršćansku vjeru ni uz staru vjeru svojega djeda Vučine; on dobro zapaža elemente kršćanske liturgije, ali ne zna o čemu je riječ.

--- *Jednoga dana na dvije brodice pristiže i desetak crnorizaca glagoljaša – koje nazivahu kraljevskim monasima – i stadoše sve od reda pokrštavati, na veliku radost majke mi Lipuše, a na crnu žalost i bijes žrečeva dotadašnjih bogova.* (23)

--- *Kad ti kraljevski monasi priđoše da i mene pokrste, djed podiže ruku i podviknu: "Stanite! Samo pod uvjetom da ga kao svjetovnjaka obučite pismenosti." Na to*

¹ Zanimljivo je u tom kontekstu da je Raos svoj roman *Župnik na kamenu* 1974. objavljivao u *Glasi koncila* pod pseudonimom Fra Ivan Glagoljaš.

se svi redovnici zaprepastiše, jer se pismenost izvan samostana i crkava općenito smatrala nemuževnim, moglo bi se reći ženskim i slaboumnim poslom, u koji se ne htjede upustiti ni sam car Karlo Veliki. (24)

Riječ *crnorizac* označuje onoga koji nosi crnu rizu, crnu haljinu, dakle redovnika. Ta je riječ postala sinonim za nositelje slavenske, glagoljične i ćirilичne pismenosti. Vrlo je zanimljiva misao, koju Raos posreduje i na drugim mjestima u romanu, da pisanje i čitanje u srednjem vijeku nisu u našim krajevima na cijeni. Glavni lik Svizor poći će u Rižinice, znameniti Trpimirov samostan, da uči pisati i čitati. Njegov djed Vučina drži da dolazi novo vrijeme i da će naobrazba postati snažno oruđe vladara. Raos posreduje misao da se u Rižinicama njeguje glagoljica, o čemu u povijesnim vrelima nema potvrde. Ta njegova misao je logična s obzirom na to da se opredijelio za teoriju po kojoj su glagoljaši djelovali na teritoriju Hrvatskoga Kraljevstva.

--- (...) *dotle sam s redovnikom knjižničarem učio razaznavati otajne znakove po kojima sve čuvamo i spoznajemo: od az do ižice. (29/30)*

--- *Premda je po zaključcima Splitskog sabora redovnicima bilo dopušteno glagoljati, ali ne i svjetovnim svećenicima, u ovom su se samostanu i nadalje zaređivali popovi glagoljaši. (30)*

(*od az do ižice* u značenju ‘od A do Ž’, tj. ‘od početka do kraja’; *az* je u glagoljičnoj i ćirilичnoj azbuci naziv za prvo, a *ižica* za zadnje slovo azbuke; Svizor očito vježba glagoljicu u samostanu u Rižinicama).

--- *Za samostan u Rižinicama – koji je imao izobilje ovčje kože i izrađivao veoma finu i traženu pergamentu – ispisah glagoljicom po jedan psaltir, himnarij, matutinal, nokturnal, antifonar i homilijar (34)*

--- *Ljutomisla, koji poodavno bijaše od Svizora naučio iže i ižicu, a u štavljenju mu kože ne bi premca, učiniše štaviteljem pergamene i knjižničarem. (245)*

Svizor je postao pisar i na pergameni je ispisivao liturgijske knjige glagoljičnim pismom. I kasnije, kada je sam postao opat, poučavao je toj vještini druge. Njegov opat Dragoš imenom pomalo podsjeća na Držihu s Bašćanske ploče, također benediktinac, onoga iz samostana svete Lucije u Jurandvoru kraj Baške na otoku Krku. Rastužio je Svizora obaviješću da je njihov samostan u Rižinicama jedan od najmanjih benediktinskih samostana i da se ne može mjeriti s onima u Franciji, Germaniji i Britaniji. Poučio ga je da je samostan u Rižinicama zadužbina kneza Trpimira o čemu svjedoči

latinski natpis. Kad Svizor izrazi želju da nauči latinski, opat reagira žestoko:

--- *“Upamti, mali, i mi koji ga znamo, nećemo da ga znamo, jer dok ga ne znamo, ti nam prokleti Latini ne mogu nametnuti ni volju ni vlast.” Svi ovi samostanci bijahu vatreni pristaše spomenutog biskupa Grgura i svi redom uvjereni da će Hrvatska nestati ako im ti prljavi Latini nametnu svoj jezik u bogoslužju, što će biti samo prvi korak sveopćem porobljavanju. (30)*

Žestoka reakcija opatova i tvrdnja o stavu svih samostanaca izlazi iz onoga dijela Raosove povijesne i filološke lektire koji je zastupao mišljenje o neprekidnoj i nepomirljivoj borbi “latinaša” i “glagoljaša”. Slika se malo mijenja kada uzmemo, npr., u obzir da je biskup Nikola Modruški ugledni pisac latinskoga jezičnoga izraza, ali i odlučan zaštitnik hrvatske glagoljske tradicije. Njegov primjer, a takvih se može još nabrojiti, pokazuje da nije imala pravo starija hrvatska filologija kada je gradila sliku o nepomirljivom sukobu tzv. latinaša i tzv. glagoljaša. Ne bi sada trebalo otići u drugu krajnost pa tvrditi da takvih protivnosti nije bilo, i nije ih bilo malo, pogotovo u vrijeme koje Raos opisuje, ali kada se promišlja ukupno trajanje našega glagoljaštva, ne smiju se izgubiti iz vida oni u čijem djelu harmonično žive latinska europska tradicija i ono domaće, glagoljaško.

Spominjem uz Nikolu Modruškoga još neke autore: Novak Disislavić iz plemena Mogorovića, pisac i iluminator čuvenoga glagoljičnoga misala iz 1368., inače magistar i dvorski vitez Ludovika I. Anžuvinca; Franjo Jožefić, senjski biskup, diplomat u službi Ivana Zapolje; Jeronim Vidulić, djelatnik iz zadarskoga književnog kruga XV. stoljeća; Georgius de Sclavonia (Juraj iz Slavonije), sorbonski student i profesor, poliglot i teološki pisac; biskup Šimun Kožičić Benja, pokretač i rukovoditelj riječke glagoljaške tiskare.

--- *“Sjeti se, kralju, da se crkvena vlast olako u svjetovnu promeće, pa će sutra himbeni Latin zavladati i nad svom hrvatskom zemljom. Zlo učini, kralju, što žrtvo-va biskupa svih Hrvata i učini ga slugom sićušna grada koji možeš jednim udarcem moćne šake u prah zdrobiti”. Na to će kralj: “Lako bih ga i lasno zdrobio, biskupe Grgure, kad bih ga gledao tvojim očima, kad bih ga osjećao kao tuđu kost u svom grlu. Međutim, i ja sâm i najveći broj župana već danas Bizantsku Dalmaciju smatramo svojom i u njoj gledamo buduće srce Hrvatske... Mogao sam se oprijeti papinu prijedlogu i zahtijevati da hrvatski biskup postane solinskim, ta, Solin je u našoj vlasti, ali zar se tada svi ovi latinski gradovi ne bi od nas potpuno odvrgnuli, opet se raskolu okrenuli i priznali bilo kakva*

ina gospodara? Tada bi za Hrvatsku bili zavazda izgubljeni. Da ih pridobijem za Hrvatsku, morao sam, biskupe Grgure, morao sam žrtvovati i hrvatskog biskupa i glagoljicu!” “U zao si čas žrtvovao – povika biskup Grgur – O jadni moj kralju! Za tebe bi bilo najbolje da ni na smrtnom času ne spoznaš kako su te Latini grdno izigrali, a izigrali su te, budi u to siguran, jer sve što mačka koti miševе lovi!” Srdit biskup skoči na konja i, ne poklonivši se kralju, žustro odjaha prema zapadu. To isto učini i tridesetak tvrdokornih i nepomirljivih popova glagoljaša. (27–29)

Poduži navod pokazuje kako je Raos razmišljao o zaključcima Splitskoga sabora, tj. kako je vidio poziciju kralja Tomislava, a kako biskupa Grgura Ninskoga. Poznato je da su neki povjesničari i filolozi držali da se Grgur samo borio za crkveno prvenstvo, a ne za zaštitu glagoljice. Raos ga vidi kao borca i za jedno i za drugo, a pokušava razumjeti koji su razlozi nagnali Tomislava da dâ prednost splitskom nadbiskupu.

- (...) *Jelena se ispravi pa se ponovno obrati vojnicima obiju vojska. “Vojnici, jedni i drugi, latinaški i glagoljaški, podjednako mila braćo moja” (216)*
- (...) *a kralj u službi zadrža sve bivše časnike, dužnosnike, kraljeve i kraljičine dvorske župane tek što im pridruži nekolicinu uglednih glagoljaša. S dvora protjera jedino kraljevskog kancelara Felicijana, a dvorsku kancelariju povjeri hrvatskom biskupu Žitalju, trećem nasljedniku izigrana biskupa Grgura. (247)*
- *Nadbiskup pak splitski spremaše drugo poslanstvo s tužbom rimskom papi, da se kralj i biskup hrvatski od Crkve odvrgoše, u neposluh i raskol udariše, pa je vrijeme da ih se jednom zasnagda obuzda ili da se baci prokletstvo na kralja, biskupa i cijeli hrvatski narod. (247)*

Tri gornja navoda govore o novim prilikama. Kraljica Jelena Slavna, kao što i podnaslov romana upućuje, jedan je od glavnih likova u romanu. Raos je tretira, kao i jedan broj hrvatskih povjesničara, kao Madijevku, dakle pripadnicu slavne zadarske obitelji. Njezin je muž kralj Mihajlo Krešimir II. i ona će nakon njegove smrti vladati u ime maloljetnoga kralja Stjepana Držislava. Raos gradi priču koja je u skladu s ono malo povijesnih izvora koji o Jeleni govore, tj. kao ženi koja vlada razumno i s osjećajem za one koji su u društvu marginalizirani. Njezin muž i ona pokušavaju uspostaviti sklad i suradnju u kraljevstvu i u odnosima s latinskim dalmatinskim gradovima. Latini neće jednakost nego prvenstvo. Novi odnosi vide se iz narednih redaka, u kojima Raos prilike prikazuje kroz diskusiju – disput između kralja Mihajla Krešimira II. i splitskoga nadbiskupa. Kralj će se s novim hrvatskim biskupom uputiti u Split i tamo govoriti:

--- *Da ublažim međusobna trvenja, učinih kancelarom kraljevstva hrvatskoga biskupa, koji će nastojati da poslove kraljevstva i poslove Božje obavlja na zadovoljstvo moga naroda, kao i na zadovoljstvo splitske i rimske crkve. Poslove kraljevstva i poslove Božje vodit će jednom na hrvatskom, drugom na latinskom jeziku, kako već potreba bude iziskivala.* (248)

Svizor će isposlovati da redovnici iz Rižinica grade u Otoku kraj Solina dvije velike crkve i samostan. Kraljica Jelena će financirati gradnju one kraljevske, a opat Svizor druge, samostanske.

--- *Šeste godine majstori redovnici dovrše obje veličanstvene crkve i samostan. Nadbiskup splitski posveti kraljičinu crkvu, koja bi posvećena Kraljici nebeskoj, a samostansku crkvu – prikazanu svetom Stjepanu Prvomučniku – posveti hrvatski biskup, dakako na hrvatskom jeziku. I tako se pred Bogom i narodom odvi veliko slavlje dvojezičnog posvećenja i zdušna pomirba Hrvata i Latina, koji u veliku broju i poizbor bijahu pristigli iz Splita i Trogira, iz Raba i Zadra.* (259)

Glavni muški lik u romanu, Svizor, razvija se od mnogobošca u kršćanina, postaje svećenik glagoljaš i opat u Rižinicama, graditelj samostana i crkve svetoga Stjepana u Otoku kraj Solina. U Raosovoj priči on zadužuje svoga nasljednika opata Selimira da napiše ljetopis – povijest samostana u Otoku, ali da ukratko opiše i Svizorov život. Selimir za sebe kaže da će uskoro postati hrvatski biskup i kancelar na dvoru Stjepana Držislava. Ljetopis je završni dio romana. Selimir nam priča priču u kojoj Svizor na kraju svojega životnoga puta kleše znameniti *Natpis kraljice Jelene*:

--- *Klesao je tako puna dva dana i tri noći, trošeći veoma malo vremena na san i tjelesne potrebe. U zoru trećeg dana sve nas okupi u predvorju Gospine crkve, umornom nam glavom pokaza na kraljičin sarkofag i reče: "Ne ispisah natpis glagoljicom i hrvatskim jezikom, već latinskim, eda bi ga uzmogao pročitati i razumjeti svaki koji ovdje ma otkud naiđe."*

A natpis je glasio: "U ovom grobu počiva glasovita Jelena, žena kralja Mihajla (Krešimira), majka kralja Stjepana (Držislava). Ona postiže mir kraljevstvu. Ovdje bi pokopana osmoga listopada, godine od upućenja Gospodinova 976, indikcije četvrte, petoga cikla mjesečeva, sedamnaeste epakte petog kruga sunčeva, koji pada sa šestim. Gle, ona koja za života bi majka kraljevstva, postade majkom sirota i zaštitnicom udovica. Ded, čovječe, pogledavši ovamo reci: Bože, smiluj joj se duši!" (274)

Nadgrobní natpis otkrio je, kao što je poznato, znameniti hrvatski arheolog don Frane Bulić 1898. i sastavio njegove krhotine i pročitao njegov tekst. Raos je iskoristio ovu priliku da u pojedinostima dotjera prijevod na hrvatski po svom ukusu ne zadirući u temeljno značenje natpisa. Zanimljivo je kako u navedenom odjeljku Svizor tumači svoju odluku da on, glagoljaš, piše natpis na latinskom jeziku. Raos i inače doličan prostor daje mirenju i pomirbi latinaške Dalmacije i glagoljaškoga Hrvatskoga Kraljevstva i u tom složenom procesu mirenja vidi pretakanje obaju elemenata u buduću hrvatsku državu i buduću hrvatski narod. On je književnik i u prvom mu je redu do priče, do kvalitete pripovijedanja, ali nema sumnje da želi izraziti i svoj pogled na dio hrvatske povijesti i na cijelu hrvatsku povijest, da nas želi poučiti. Na više mjesta upozorava na skromnost naših kulturnih spomenika i naše pismenosti, ali isto tako drži da to svoje maleno i skromno moramo voljeti i poštivati. Dok sam čitao njegov roman, više puta mi je pala na pamet izreka velikoga našega meštra Branka Fučića: “Mižerija je naša forca.” Raos nas poziva da svoje volimo, da svoje istražujemo, da se svojim ponosimo, da ne padnemo pod utjecaj onih koji bi neprekidno u nama htjeli razvijati osjećaj maline i nemoći, ali isto tako da pokušamo realno vidjeti dimenzije svega ostvarenoga i da pri usporedbi s ostvarenjima drugih sredina ne iskazujemo navijačke strasti.

Posebno bi bilo zanimljivo preciznije istraživati kako srednjovjekovni tekstovi žive u suvremenim nam tekstovima, kako suprotstavljanje načela materijalnoga i duhovnoga živi u izražajnoj tehnici u davna vremena i danas (usp. Hercigonja 1983: 281–295).

LITERATURA

- HERCIGONJA, Eduard. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- LAUŠIĆ, Jozo. 1988. “Ivan Raos (Medov Dolac 1. I. 1921. – Split, 8. VII. 1987.), in memoriam”. *Obnovljeni život* 43/3–4.
- NEMEC, Krešimir. 2003. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.* Zagreb: Školska knjiga.
- PAVLETIĆ, Vlatko. 1995. “Razgovor s Ivanom Raosom. Pisanjem se ne popravlja svijet”. *Misaono osjećanje mjesta. Razgovori o književnosti*. Pavletić, Vlatko. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- RAOS, Ivan. 1976. *Kraljičin vitez, roman iz doba kraljice Jelene*. Zagreb: Nadbiskupski duhovni stol – Glas Koncila.

THE GLAGOLITIES IN RAOS'S NOVEL THE QUEEN'S KNIGHT

STJEPAN DAMJANOVIĆ

SUMMARY

Ivan Raos (Medov Dolac near Imotski, 1921 – Split, 1987) is a Croatian author whose literary work is quite distinctive in both its themes and style. One of Raos's novels is *The Queen's Knight* (1976), which experts place into the category of historical fiction in the feuilleton form. Its subtitle describes it as "a novel from the era of Queen Jelena". Following its ending Raos wrote a "Note" lamenting the lack of better sources of Croatian history. The author was not interested in historic knowledge only to provide material for his work. Still, he was also keen on the science of history as such, particularly that concerning the Croatian past. Therefore, in his "Note", he could not resist reproaching the Croatian historiography with inconsistencies in the reconstruction of historical events. This paper's subject is Raos's portrayal of Croatian Glagolites and his perception of their communication with Latin rite priests. On several occasions in his novel the author mentions the modesty of our monuments and literacy, but he nevertheless appeals to us to cherish and be proud of our heritage. He urges us not to be influenced by those who wish us to feel inferior and helpless. On the other hand, we should attempt to realistically envisage the dimension of our accomplishments without indulging in local patriotism when making a comparison to different cultures' achievements.

KEYWORDS:

Ivan Raos, historical novel, Croatian kingdom, Croatian Glagolitism, Latin priests

S. DAMJANOVIĆ • GLAGOLJAŠI U RAOSOVU ROMANU KRALJIČIN VITEZ

